

Za příklady dobré praxe do Bavorska

Lucie Pančíková

Ing. Lucie Pančíková
absolventka oboru Zahradní
a krajinářská architektura na
MENDELU, od roku 2015 členka
redakční rady a redaktorka
časopisu Zahrada-Park-Krajina.

Loňská exkurze SZKT do Bavorska byla opět věnována zejména hospodaření s vodou, a to nejen dešťovou. Program červnového pětidenního zájezdu zahrnoval revitalizace řek a potoků různých měřítek a kontextů. Díky spolupráci SZKT (sekce ČAKA) a Svazu německých krajinářských architektů (BDLA) jsme opět měli možnost přímo na místě vyslechnout odborný výklad krajinářských architektů nebo zástupců města.

Retzbachpark – na rozhraní sídla a krajiny

Revitalizace potoka Retzbach v jedenáctitisícové obci Gaimersheim severozápadně od Ingolstadtu je ukázkovým projektem z mnoha důvodů. Nový park o rozloze 2,5 hektaru, který v návaznosti na vodní tok vznikl, přispívá stejnou měrou k protipovodňové ochraně, zlepšení ekologických podmínek i rekreaci. Kromě toho je výsledkem koncepčního plánování s ohledem na požadavky místních obyvatel. Ještě před deseti lety potok sdílel osud řady jiných vodotečí v krajině – v roce 1936 byl regulován, napřímen a přeložen, aby neohrožoval nedalekou zástavbu. Zlomovým se stal až rok 2005, kdy z anket mezi obyvateli vzešlo, že stav potoka i rekreační možnosti v obci jsou nevyhovující. Zároveň bylo třeba vytvořit koncept protipovodňové ochrany, který by reagoval na čtenějším povodňové události posledních let. Tyto dva impulzy vedly k rozhodnutí tok revitalizovat a v návaznosti na něj vytvořit park, který požadavky uspokojí. V prosinci 2005 zadala obec vytvoření plánu managementu vodního toku (Gewässerentwicklungsplan) pro Retzbach, který by odpovídal evropské Vodní rámcové směrnici (EU-Wasserrahmenrichtlinie) z roku 2000. První opatření pak byla realizována v roce 2007 a jejich cílem bylo zlepšení stavu toku z ekologického hlediska. Bylo odstraněno opevnění koryta, vytvořeny meandry a některé úseky byly od toku odpojeny a ponechány ve formě stojaté vody, došlo také k rozšíření prostoru koryta a vložení elementů ze dřeva a kamene.

Samotný park pak byl realizován mezi lety 2012 a 2013 podle návrhu architektonického studia Wolfgang Weinzierl Landschaftsarchitekten z Ingolstadtu. Po objektu nás prováděla jedna z architektů zmíněného studia Susanne Donaubaue. Podle jejích slov měla na koncepci parku vliv specifická poloha mezi poměrně hustou zástavbou a volnou krajinou, požadavek zvyšování ekologické hodnoty území a podpora typických lužních společenstev, zároveň bylo třeba respektovat management plánu vodního toku a zvýšit retenční schopnost území v případě povodní.

Park se dělí na dvě zóny – úsek přímo navazující na intravilán je koncipován formálně a pravidelně. Svě uplat-

nění zde nacházejí trvalkové záhony i hřiště pro děti či seniory. Hranici, za níž je park extenzivnější, tvoří rastr z dubů. Dále směrem do krajiny byly vysázeny dřeviny lužních poloh a vysety luční porosty. Podél samotného toku bylo umístěno jen poskrovnu nových stromů, aby niva zůstala otevřená. Spojení s navazující krajinou zajišťují cesty vedoucí přes potok i podél něj. Některé komunikace mají formu vyvýšených chodníků, umožňujících jiný úhel pohledu. Pro tvůrce prý bylo důležité vytvořit takové uspořádání, které zostřuje vnímání přírodního charakteru místa a podporuje kontakt s krajinou. V extenzivní části parku byly vybudovány poldry k zadržení vody v případě povodní. Odtěžená půda byla zužitkována přímo v místě – vznikly vyvýšeniny, které jsou mimo jiné v zimě využívány pro sáňkování. Do parku také stéká dešťová voda severně navazující zástavby. Krajinářská architektka Susanne Donaubaue zmínila, že v tomto případě měli štěstí, protože spolupráce obce a veřejnosti probíhala nad očekávání dobře. Bylo to způsobeno včasným zapojením obyvatel, úřadů a organizací. V hladký průběh vyústilo zejména promyšlené plánování: Aby park mohl být realizován, bylo třeba uchránit původně zemědělsky využívané plochy navazující na zástavbu od dalšího zastavění a zároveň vysazovat pouze lineární stanovištně vhodné druhy doprovázející tok. Obec také započala včas s vyjednáváním o nákupu pozemků. Již při schválení plánu managementu vodního toku na konci roku 2006 tak prostřednictvím výměny či nákupem získala polovinu potřebných parcel. Tvorba parku a revitalizace potoka neprobíhaly najednou, byly však koordinované. To následně přineslo úspory z časového i ekonomického hlediska.

Revitalizace Isary – projekt světového měřítka

Jedete-li do Bavorska za příklady zdařilých revitalizací vodních toků, nemůžete minout zemskou metropoli Mnichov. Revitalizace řeky Isary patří za jeden z nejrozsáhlejších projektů svého druhu v Evropě. Inspirativní je však také drobný projekt na druhé mnichovské řece Würm. Isara znamená pro Mnichov zhruba tolik, co Vltava pro Prahu. Dlouhá léta však byla sevřena v opevnění bez možnosti kontaktu s okolním městem a jeho obyvateli.

Exkurze SZKT Současné trendy v krajinářské architektuře Bavorska proběhla 12. až 16. června 2017. Programovou skladbu měla na starosti sekce ČAKA – zejména vedoucí zájezdu Jana Pyšková. Kromě špičkových odborných průvodců můžete na našich zájezdech potkat řadu skvělých osobností a profesionálů tvořících osazenstvo zájezdu. Chcete jet příště také? Sledujte kalendář akcí SZKT na našem webu

V rámci takzvaného Isar-Planu bylo mezi léty 2000 a 2011 revitalizováno 8 km řeky od jižního okraje města až po centrum. Stejně jako v případě výše zmíněného Retzbachu bylo třeba uvést v soulad požadavek na zvýšení protipovodňové ochrany, ekologické hodnoty území i rekreačního potenciálu. Společně s dalšími odborníky z různých oblastí se tohoto úkolu zhostilo studio krajinářských architektů Irene Burkhardt a Olivera Engelmayera, jehož výklad jsme měli možnost v rámci exkurze vyslechnout.

Isara pramení v Alpách, které jsou od Mnichova vzdáleny asi šedesát kilometrů. Pro celý tento úsek byla pro řeku charakteristická výrazná proměnlivost říčního koryta s tvorbou štěrkových lavic a usazování alpských splavenin. Podobně jako mnoho jiných „městských“ řek, získala i Isara v 19. a 20. století korzet v podobě opevnění z dlažby a betonových desek. Nábřežní zdi a protipovodňové hráze vodní element v obrazu města značně utiskovaly. Později navíc prostor řeky začaly uzurpovat nově vybudované energetické kanály vodních elektráren, které vyžadovaly dostatečný průtok vody. Hlavní řečiště proto v některých úsecích až do prvních opatření z 80. let takřka zelo prázdnotou. Situaci příliš nepříspělo ani vybudování

přehrady Sylverstein v Alpách v roce 1959. Vodní dílo narušilo splaveninový režim, což vyústilo v nežádoucí zahlubování některých úseků níže ležící řeky – místy až o 6 m. O revitalizaci se začalo jednat v roce 1987, závazné rozhodnutí padlo v roce 1998. Následující rok o svatodušních svátcích postihla jih Německa velká povodeň, která nejspíše akcelerovala plánovací procesy, protože s realizací prvních opatření se začalo skutečně záhy. Celý projekt, jehož náklady dosáhly výše 28,1 milionu eur, byl rozložen do pěti etap a spolupracovala na něm také Technická univerzita Mnichov, která se podílela na stavbě modelového kanálu v měřítku 1:20.

Kde to bylo možné, byl řece dodán větší prostor – kyneta byla místy rozšířena z původních 45 metrů až na dvojnásobek. Ke zlepšení přispělo také snížení úrovně berem a zvyšování korun postranních hrází v některých úsecích. Umělou rovnou linii toku tak nahradily rozvolněné, přírodě blízké tvary s volně vznikajícími štěrkovými lavicemi. Odstranění příčně položených zděných stupňů a vytvoření ramp umožnilo obnovení migrační prostupnosti pro vodní organismy a důraz byl kladen i na rostlinnou říši. Tam, kde nebyl na nově modelovaný terén navrácen odtěžený travní drn, vysévaly se směsi semen z lužních

5

6

7

8

5 Vrbový ostrov vznikl vytvořením paralelního koryta Isary v místě, kde na původním břehu rostla skupina vzrostlých vrb
Foto autorka

6 Podél Isary vzniklo oblíbené místo trávení volného času

7 Kamenné stupně umožňují přístup do vody a zároveň chrání břehy proti erozi
Foto Petr Förchtgott

8 Nově vytvořené rameno řeky Würm na místě zrušeného koupaliště
Foto Petr Förchtgott

luk pod Alpami nebo zde bylo rozprostíráno seno z typologicky odpovídajícího chráněného přírodního území Garchinger Heide, severně od Mnichova, čímž mělo být dosaženo druhové bohatosti typické pro nivy Isary. V průběhu stavby prověřila robustnost aplikovaných opatření povodeň, která prostor řeky obohatila o nové elementy drobných prohlubní a naplavených kusů dřeva. Revitalizace prudce zvýšila atraktivitu území pro obyvatele, kteří se dnes mohou dostat až na samý břeh řeky nebo si dokonce zaplavat, což není oficiálně povoleno, ale ani zakázáno. Kvalita vody je pro koupání vhodná i díky intenzifikaci ČOV v sídlech nad Mnichovem. Ačkoliv okolí řeky nemá oficiální status parku, v oblasti kolem vznikly oddechové plochy. Kamenné stupně tu a tam vedoucí do vody slouží jako příjemné místo pro rozjímání či opalování, ale také jako zpevnění proti erozi břehů. Lákavým místem pro letní party je Vrbový ostrov, který vznikl vytvořením paralelního koryta v místě, kde původně na břehu rostla skupina vzrostlých vrb. I za jeho vznikem stojí řada výpočtů a technických opatření, běžný návštěvník však dnes stěží pozná, že ostrůvek vznikl uměle. Součástí okolí řeky se stala i síť cest, která zajišťuje prostupnost celým územím. Komunikace pro

pěší a cyklisty se nachází v korunách hrází a v exponovaných místech jsou cesty vedeny souběžně podél pat hrází při oddělení pěšího a cyklistického provozu, křížení s dopravou je tak zajištěno mimoúrovňově.

Na místě koupaliště nové rameno řeky Würm

Řeka Würm není ve spojitosti s Mnichovem tak známá jako Isara, avšak právě díky ní mohou návštěvníci města obdivovat vodní díla někdejšího královského paláce Nymphenburg. Ve čtvrti Allach protéká zástavbou rodinných domů, do níž už tu a tam zasahují pole. Na místě někdejšího koupaliště, zrušeného pro špatný technický stav, vznikl mezi lety 2009 a 2016 malý park, jehož dominantou a zároveň hlavním herním prvkem je nově vybudované postranní rameno řeky. Studio NRT Narr-Rist-Türk mělo za úkol nejen zvýšit atraktivitu území, ale také zlepšit životní podmínky pro ryby. Koryto je tedy různě hluboké a široké s přírodě blízkým utvářením břehů. Vzhledem k tomu, že celý Mnichov leží na velmi propustném podloží, muselo být dno izolováno, aby se voda nezasakovala. Stavba nového koryta do svého okolí zapadla velmi přirozeně. Vznikla adekvátní náhra-

da zrušeného koupaliště, která obohatila okolí o novou atrakci nejen pro děti.

Revitalizace řeky Wertach

Ještě před 150 lety byla řeka Wertach, protékající třetím nejlidnatějším bavorským městem – Augsburgem, široce rozvětvený divoký alpský tok s rozsáhlými a neustále se přemisťujícími šterkovými lavicemi. Obklopena byla lužními lesy tvořícími efektivní nárazníkovou zónu v případě velké vody. S rostoucím požadavkem prostoru pro zástavbu a zemědělsky využívané plochy došlo v roce 1860 k napřimění řeky a vykácení lesa. Narovnaný a zkrácený tok znamenal zvýšení rychlosti odtoku a síly eroze, čímž docházelo stále více k zahlubování dna a následně poklesu hladiny podzemní vody v okolí. Mosty a opevnění břehů byly ohroženy podemletím a chybějící rozlivné plochy vyostřovaly nebezpečí povodní. Projekt revitalizace „Wertach vital“, který byl započat v roce 1997, zaujímá posledních 14 říčních kilometrů až po ústí do řeky Lech. Jeho cílem bylo zlepšení protipovodňové ochrany, ale i zpomalení toku a snížení intenzity eroze. Vzniklá opatření mají také podpořit rozvoj ryb a rekreační využití. Stavební práce byly započaty v říjnu

2000 – rok po velké Svatodušní povodni, při níž došlo k zaplavení několika městských částí. Jedním z neuralgických bodů byly jezy, které byly na Wertachu budovány kvůli získávání elektrické energie. V případě povodní však znamenaly potenciální hrozbu kvůli zamezování plynulého odtoku naplaveným materiálem. Právě to v roce 1999 způsobilo vyplavení řeky do šířky, což postihlo navazující zástavbu. V Augsburgu problém řešili různými způsoby – kromě instalace nafukovacího jezu, který je v případě povodní vypuštěn a umožňuje tak maximální odtok, byla na místě někdejšího jezu Goggeswehr postavena velká kamenná rampa o délce 300 m. Tu tvoří příčně umístěné řady kamenů, které brzdí sílu vody a překlenují výškový rozdíl pěti metrů. Mezi kameny vznikly prohlubně se šterkem, které jsou životním prostorem pro ryby a vodní živočichy. Za poměrně přirozeným vzezřením se skrývá složité technické dílo, na jehož vývoji se podílela Technická univerzita v Mnichově. Výzkumní pracovníci měli za úkol stanovit a dimenzovat opatření tak, aby se například šterk nadměrně nekumuloval ani neodplavoval. Také velikost kamenů v rampě, vážících až tři tuny, je přesně vypočítána – jsou tak těžké, aby při povodni nebyly uneseny proudem. Také mos-

9 Velká rampa na řece Wertach v Augsburgu je příznivější alternativou někdejšího jezu. Výškový rozdíl pěti metrů překonává na 300 metrech délky, je však migračně prostupná pro ryby
Foto Petr Förchtgott

10 Mělká voda se šterkovými lavicemi obyvatele Augsburgu vyložené láká
Foto autorka

11 Jedním z poznávacích znamení areálu zahradnické výstavy v Deggendorfu jsou cortenové vyvýšené záhony. Pod dálničním mostem je střídá geologická sbírka. To vše spočívá na konstrukci zastřešující parkoviště a protipovodňovou hráz
Foto Petr Förchtgott

12 Kamenné stupně vedou až k Dunaji. Koupání je zde však poměrně nebezpečné kvůli silnému proudu
Foto autorka

13

13 Výška nášlapných kamenů je přesně vypočítána. Jsou-li suché a umožňují přechod, nepřesahuje hloubka vody požadavky norem
Foto Petr Förchtgott

14 Jedno z hřišť, které vznikly při příležitosti zahradnické výstavy
Foto Petr Förchtgott

14

ty byly nově postaveny tak, aby jejich střední pilíře nepřekážely odtoku.

Kromě opatření v intravilánu města jako rozšíření koryta či budování rampy bylo nutné věnovat pozornost i oblastem proti proudu řeky. Nad městem leží přehrada, ze které bude v případě povodňových stavů voda vedena do nového koryta potoka v lužním lese, čímž se naplní suchá koryta a vzniknou nové typy biotopů. Lesem také povede rybí přechod, který je takřka povinnou součástí všech jezů na revitalizovaném úseku Wertachu.

Zahradnická výstava na břehu Dunaje

Kousek od hranic s Českou republikou leží téměř čtyřiceti tisícový Deggendorf, který v roce 2014 hostil Zemskou zahradnickou výstavu (Landesgartenschau). Jejím leitmotivem bylo přiblížit město Dunaji, který jím sice protéká, avšak jejich vzájemný vztah býval poněkud odtažitý. Zahradnická výstava však byla pouze třesečkou na dortu systematického koncepčního městského plánování.

V 70. letech započala rekonstrukce historického jádra města, přičemž vyvstala myšlenka spojení centra a cca kilometr vzdálené řeky zelenou osou, která by rovněž stmelila Deggendorf s jeho přidruženou městskou částí Schaching a s protějším břehem. V roce 1995 proběhla urbanistická soutěž na stavbu celé oblasti severního břehu Dunaje s budovou školy. Od roku 2003 pak byla rozvíjena urbanistická studie a celková koncepce území. Zmíněná studie se stala podkladem, na jehož základě se město ucházelo o pořádání Landesgartenschau v roce 2014. Specifikem německých zahradnických přehlídek je zvelebení městské části prostřednictvím nového parku, který zůstane i po skončení dočasné výstavy. Tvůrci návrhu areálu dostali následující zadání: hráz podél Dunaje, probíhající celým územím bude hlavní urbanistickou osou území, vznikne nový most pro pěší a cyklisty, který spojí oba břehy, velké parkoviště před školou bude nově uspořádáno a stávající park upraven. Speciální pozornost byla zaměřena na severní břeh řeky a městskou část Schaching, kde se nacházel stěžejní úsek zahradnické výstavy. Cílem bylo dodat kdysi zanedbané městské

části novou dominantu a na severním břehu Dunaje vytvořit hodnotnou rekreační oblast pro obyvatele i turisty. Pro samotnou výstavu byla vypsána mezinárodní soutěž pro architekty, krajinářské architekty a projektanty mostů. Vítězný návrh od k1 Landschaftsarchitekten Berlin rozčlenil území na tři typy z hlediska intenzity využití. Se stavbou se započalo v roce 2011 a za tři roky byl hotov centrální rekreační areál při řece, kterou si do té doby mohli návštěvníci vychutnat pouze ojedinele na určitých místech.

Zajímavý je způsob, jak se autoři popasovali se stávajícím parkovištěm pro 517 aut a bariérou protipovodňové hráze, která řeku od města pohledově izolovala. Hráz dnes navazuje na konstrukci nesoucí hlavní promenádu a zároveň zastřešující parkoviště. Výtvarné ztvárnění fasády objektu se snaží podpořit motiv dynamičnosti, který je řece vlastní a díky velkému schodišti překlenujícímu výškový rozdíl vtahuje návštěvníky směrem k řece. Před fasádou jsou pak rytmicky rozmístěné keře – vícekmenný mučovník a okrasných třešní, ale i dřezovce a akáty, které mají k fasádě barevně ladit. Na konstrukci hráze se nachází 10 m široká promenáda – střešní zahrada – s vyvýšenými záhony fluidních tvarů a proměnlivé výšky lemované cortenem. Místa jsou porostlé trávnikem a pochozí, jinde zase rostou trvalky. Tu a tam jsou vysázeny i keře a stromy, a v místě, kde promenáda prochází pod dálničním mostem je šterková zahrada s geologickou expozicí. Široké schodiště graduje v prostranství s vodními stříky.

Bezprostředně na řeku navazuje tzv. Donaupark. Aby se z pouhého břehu stalo atraktivní nábřeží, byly vytvořeny prostory různých charakterů – rozmanité „plácky“, stupně vedoucí k molům, terasy a pláže. Asfaltová promenáda je v nové podobě přímější a blíže k řece – její délka činí 610 m a šířka 5,48 m. V rámci areálu dnes funguje několik originálních hřišť. Nový most pro pěší a cyklisty patří díky svým 456 metrům k jedněm z nejdelších v Evropě. V rámci projektu pak na pravém břehu řeky vzniklo 35 ha retenčního území. ■

Zdroje

FESSELER, Anita. Wege übers Wasser: Gewässerrenaturierung und Gestaltung des Retzbachpark, Markt Gaimersheim. *Landschaftsarchitekten*. Berlin: Patzer Verlag, GmbH u. Co., 2015(2), 12-13. ISSN 0949-2305.

<http://strednicechy.ochranaprirody.cz/pece-o-vodni-rezim-krajiny/revitalizace-vodnich-toku/revitalizace-v-zahranici/strednicechy.ochranaprirody.cz/res/archive/190/024399.pdf?seek=1406036407>

Materiály od kanceláře Wolfgang Weinzierl Landschaftsarchitekten Brožura Wertach vital... natürlich aus Augsburg

Brožura Städtebauförderung in Niederbayern – Dokumentation Stadt Deggendorf - Landesgartenschau